

Ks. Mirosław Stanisław Wierzbicki

Papieski Uniwersytet Salesjański
Rzym

ZADANIA EDUKACYJNO-PASTORALNE WE WSPÓŁCZESNYCH SZKOŁACH KATOLICKICH NA PRZYKŁADZIE SZKOLNICTWA SALEZJAŃSKIEGO

Problematyka działalności edukacyjno-pastoralnej w szkołach katolickich wpływa z misji, którą Kościół stawia przed instytucjami prowadzącymi placówki szkolno-wychowawcze w duchu chrześcijańskim. W dokumentach Kościoła szkoły te wezwane są do ustawicznego doskonalenia pracy wychowawczej na rzecz wszystkich wierzących mających prawo do edukacji chrześcijańskiej (por. DWCH 6–10). Dlatego papież Benedykt XVI zaprasza wspólnotę Kościoła do życia wiarą we współczesnym świecie. W dokumencie ogłaszającym Rok Wiary papież zaznacza:

Rok Wiary, w tej perspektywie jest zaproszeniem do autentycznego i nowego nawrócenia do Pana, jedynego Zbawiciela świata. W tajemnicy Jego śmierci i zmartwychwstania Bóg objawił pełnię miłości, która zbawia i wzywa ludzi do nawrócenia i przemiany życia poprzez odpuszczenie grzechów (por. Dz 5,31)¹.

Benedykt XVI wyraża jednocześnie pragnienie

aby ten *Rok* rozbudził w każdym wierzącym aspirację do wyznawania wiary w jej pełni i z odnowionym przekonaniem, z ufnością i nadzieją. Będzie to też dobra okazja, by bardziej *celebrować* wiarę w liturgii, zwłaszcza Eucharystii, która „jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie [...] źródłem, z którego wypływa cała jego moc”. Jednocześnie pragniemy, żeby *świadectwo*

¹ Benedykt XVI, List apostolski *Porta fidei*, 11 X 2011, nr 6.

życia ludzi wierzących było coraz bardziej wiarygodne. Zwłaszcza w tym *Roku* każdy wierzący powinien ponownie odkryć treść wiary wyznawanej, celebrowanej, przeżywanej i przemodlonej, i zastanowić się nad samym aktem wiary².

Odnosząc się do tegoż zaproszenia, chcemy zwrócić uwagę na szkoły katolickie, które we współczesnym społeczeństwie są kuźnią wiary. Spoczywa na nich ważny obowiązek kształcenia, ale przede wszystkim wychowywania do wiary. O prawie i odpowiedzialności za sprawy wychowania przypominał wielokrotnie bł. Jan Paweł II. Do uczestników XIV Światowego Kongresu Szkół Katolickich powiedział:

Kościół katolicki nie może ograniczać się do formacji umysłowej młodych pokoleń. Szkoła jest bowiem dla wszystkich – nauczycieli i uczniów – wspólnotą pokoleń, wielką rodziną wychowawczą, w której każdy młody człowiek spotyka się z szcunkiem niezależnie od swoich zdolności i możliwości intelektualnych, jako że nie można ich uważać za jedyne bogactwo osoby³.

Według papieża Polaka pierwszoplanową misją szkoły katolickiej jest zatem wychowanie kobiet i mężczyzn tak, aby w przyszłości umieli dzielić się swoimi zdolnościami dla dobra społeczeństwa. Według Benedykta XVI Jan Paweł II „swoim świadectwem wiary, miłości i odwagi apostołskiej, pełnym ludzkiej wrażliwości [...] pomógł chrześcijanom na całym świecie, by nie lękali się być chrześcijanami, należeć do Kościoła, głosić Ewangelię. Jednym słowem: pomógł nam nie lękać się prawdy, gdyż prawda jest gwarancją wolności”⁴.

Kolejna dekada XXI wieku może bardziej niż kiedykolwiek prowokuje, aby rozwijać profesjonalne szkolnictwo katolickie, które jest antidotum na wnikające w polskie społeczeństwo laicyzm, materializm i konsumizm. Dlatego szkoła katolicka ma stanowić środowisko, w którym dzieci i młodzież uczą się najwyższych wartości. W wychowaniu należy zatem przeciwstawić się tzw. ludzkiej naiwności, charakteryzującej się życiem bez zasad, bez „używania rozumu”, czy bezkrytycznemu niekwestionowaniu mitów w rękę manipulatorów współczesnego świata. Często charakteryzuje się on cynizmem pewnych środowisk, którym nie zależy, by młodzież uczyła się i dążyła do prawdy w dojrzałej miłości. Czasami swoje oblicze ukazuje ekonomia, mogąca zarobić na ich niedojrzałości. Szkoła w swoich projektach wychowawczo-duszpasterskich musi zatem zwracać uwagę na metafizyczną prawdę mogącą wytłumaczyć uczniom, dlaczego nie należy tak chętnie usprawiedliwiać się ze swych błędów i złych decyzji.

Etienne Verback, sekretarz generalny Komitetu Europejskiego na rzecz Edukacji Katolickiej, podkreślał problemy o charakterze antropologicznym, stwierdzając „aby ziemia mogła być zaludniona przez przyszłe pokolenia, potrzebny nam jest

² Tamże, nr 9.

³ Rzym 5 V 1994, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości. Wybór dokumentów Kościoła na temat szkoły katolickiej i wychowania*, Kraków 2009, s. 316.

⁴ *Homilia beatyfikacyjna*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 6 (2011), s. 6–9.

zastrzyk etyki, który zwróciłby uwagę na rolę odpowiedzialności”⁵. Cecha ta jest istotna w przyjęciu innych wartości, takich jak wolność czy prawda, na które szczególnie uwrażliwia szkoła katolicka.

Zdarzają się osoby, które uważają, iż te wartości są od siebie niezależne. Dużo mówi się o wolności, nawet takiej, która może lekceważyć i zaprzeczać prawdę. Potrzeba, aby dzisiejsza szkoła uczyła wierności prawdziwym wartościom. Wreszcie z racji swojego statusu szkoła katolicka ma nieść wiarę prowadzącą do Chrystusa. Kościół naucza bowiem, że ludzie nie będą zbawieni poza światem, który ulegnie zagładzie i przeminie (por. Ap 21, 1). Słowa te prowadzą do refleksji nad działalnością pedagogiczną mającą w swoich założeniach proces edukacyjno-formacyjny oparty na Ewangelii. Aby szerzej rozwijać wpływy wychowawcze w tym duchu, konieczna jest współpraca z instytucjami takimi jak rodzina, wspólnota chrześcijańska, parafia, organizacje młodzieżowe, stowarzyszenia kulturalne czy sportowe⁶.

Już ponad 150 lat temu takie powołanie odczuł młody kapłan diecezji turyńskiej Jan Bosko, który zajmował się młodzieżą. Wprawdzie dzisiaj sytuacja młodzieży się zmieniła, jednak pozostaje wiele problemów, wobec których od początku swej działalności stawał wychowawca z Turynu. Zadawał sobie pytania: Kim są młodzi? Czego chcą? Do czego dążą? Jakie mają potrzeby? Te problemy również i dzisiaj należą do trudnych, ale stają się nieuniknione, dlatego wychowawca powinien robić wszystko, aby umieć sobie odpowiedzieć na postawione pytania, z nich bowiem wynikają zadania, jakie sobie stawia szkoła katolicka.

ZAŁOŻENIA SZKOLNICTWA SALEZJAŃSKIEGO

Z ewangelicznego posłannictwa wynika styl wychowawczy św. Jana Bosko. Wprowadził on wychowanie chrześcijańskie do zakładanych przez siebie szkół zawodowych, a w późniejszym czasie gimnazjów i szkół średnich, tzw. humanistycznych. Jego mottem edukacyjnym było „wychowywać uczciwych obywateli i dobrych chrześcijan”⁷. Są to słowa proste, które trafnie wskazują kierunek i zadania wychowawcze placówek oświatowych. Szkoły salezjańskie funkcjonują we wszystkich krajach na podstawie tych samych dokumentów i uregulowań opracowanych i wydawanych przez zgromadzenie salezjańskie i władze kościelne⁸. Pierwsze szkoły powstawały w Turynie w drugiej połowie XIX wieku. Ich

⁵ *Wybrane europejskie aspekty szkół katolickich*, w: *Pojęcie „edukacja” odnosi się nie tylko do oświaty [...], ale do pełnej formacji osoby*. Materiały edukacyjno-formacyjne z XX Forum Szkół Katolickich, Jasna Góra 3–5 grudnia 2009, red. M. Dałgiewicz, Warszawa 2010, s. 31.

⁶ Por. Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, *Szkoła katolicka*, w: *Służyć wzrastaniu i w prawdzie miłości...*, s. 380.

⁷ Por. G. Bosco, *Il giovane provveduto* (1847), w: *Don Bosco educatore. Scritti e testimonianze*, red. P. Braidò, Roma 1999, s. 39.

⁸ Por. *Konstytucje i Regulaminy Towarzystwa św. Franciszka Salezego*, SGS. Istituto Pio XI, Rzym 1986, art. 12, 13; *Kodeks prawa kanonicznego*, Księga III: *Nauczycielskie zadanie Kościoła*, tytuł III: *Wychowanie katolickie*, art. 795, 800, 801–806.

początkowym miejscem było Oratorium. Tam młodzież mogła spędzać wolny czas. Głównym celem tej instytucji był integralny rozwój młodego człowieka, prowadzący do pogłębiania życia religijnego zaniedbanej młodzieży, i pomoc w odkryciu swojego miejsca w społeczeństwie. Wraz ze wzrostem liczby salezjanów pojawiały się one w wielu miejscach we Włoszech, Francji, Hiszpanii oraz innych krajach. W roku 1898 salezianie przybyli również do Polski, aby otworzyć pierwszą szkołę w Oświęcimiu⁹. Z materiałów archiwalnych wiemy, że szkoły te na terenie Polski rozwijały się nawet w najtrudniejszym okresie II wojny światowej. Po wojnie nastąpił dalszy rozwój szkolnictwa salezjańskiego, aż do roku 1963, kiedy większość szkół została zlikwidowana¹⁰.

Salezianie poprzez swoisty charyzmat są wezwani do pracy wychowawczej z młodzieżą, szczególnie tą najbardziej ubogą i potrzebującą. W codziennej pracy stosują metodę wychowawczą zwaną systemem prewencyjnym lub zapobiegawczym. System ten wprowadza integralny program wychowawczo-duszpasterski do placówek oświatowych. Jest on dzisiaj realizowany również w oratoriach, parafiach, ośrodkach wychowawczych, domach dziecka, szkołach i uniwersytetach. W ostatnim dwudziestolecu stał się najbardziej zauważany w szkolnictwie. Odnowione ono zostało po przełomie społeczno-politycznym w roku 1989. Dziś szkoły te są uważane za podstawowe narzędzia kultury, dzięki którym salezianie mogą rozwijać swoją działalność edukacyjną w nowej rzeczywistości europejskiej¹¹. Sytuacja ta niesie z sobą wiele dobra z punktu widzenia materialnego, ale prowadzi równocześnie do refleksji na temat przyszłości Polski, Europy i świata. Pytania, jakie nurtują pedagogów i pastoralistów dotyczą wartości i ich preferencji, znaczenia kształcenia i wychowania w optyce integracji europejskiej, roli i zadań nauczyciela-wychowawcy w procesie edukacyjnym. Obserwując szybkie

⁹ Por. J. Krawiec, *Powstanie Towarzystwa Św. Franciszka Salezego oraz jego organizacja i działalność na ziemiach Polskich*, Kraków 2004, s. 101; A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie. Rys historyczny*, Kraków 1984, s. 58; J. Ptasek, *Rzecz o dobrej sławie Oświęcimia*, Kraków 1998, s. 14.

¹⁰ Por. Ślósarczyk J., *Historia Prowincji św. Jacka w Polsce Towarzystwa Salezjańskiego*, t. 1–7, Pogrzebień 1960–1969 (mps); Archiwum Zakładu Salezjańskiego w Oświęcimiu, *Kronika Zakładu św. Jana Bosko w Oświęcimiu 1951–1957*, t. 8; Archiwum Inspektoriatu Towarzystwa Salezjańskiego w Warszawie. Dokumentacja nieruchomości. Warszawa ul. Wiśłana 6; Protokół powizytacyjny Szkoły Graficznej Towarzystwa Salezjańskiego w Warszawie z 2 kwietnia 1948 r.; *Uparcie idziemy naprzód* (Warszawa, Zakład im. ks. Siemca), PS 26,5 (1948), s. 108–110; M. Ryba, *Szkoła w okowach ideologii*, Lublin–Kraków 2006.

¹¹ O rozwoju szkolnictwa możemy się przekonać również analizując literaturę przedmiotu, która w ostatnich latach w znacznym stopniu się powiększyła. Por. A. Majewska, *Szkoła Salezjańska w dobie rozwoju. Na przykładzie Inspektorii św. Wojciecha w Piłi*, Piła 2004; *Szkoła Katolicka nową ofertą edukacyjną. Na przykładzie Collegium Salesianum w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 2002. Na temat współczesnego szkolnictwa salezjańskiego można odnaleźć wiele artykułów np. w periodyku salezjańskim „Seminare”. Por. J. Pietrzykowski, *Szkoła salezjańska w Łodzi 1922–1992*, „Seminare” 10 (1994), s. 229–245; P. Wawrzyńczak, *Założenia formalne i organizacyjne szkoły katolickiej*, „Seminare” 12 (1996), s. 263–283; J. Niewęglowski, *Salezianie i szkolnictwo*, „Seminare” 13 (1997), s. 193–207;

przemiany w szkolnictwie, chcemy przynajmniej w niewielkim stopniu dokonać przeglądu zadań i roli szkół, podkreślając ich specyfikę oraz katolicki charakter.

Szkoła katolicka w swoim programie wychowawczym wyraźnie odnosi się do chrześcijańskiej wizji rzeczywistości i koncepcji pracy wychowawczej opartej na Ewangelii i nauczaniu Kościoła. Współczesne szkoły salezjańskie przyjęły program zgodnie z założeniami Kapituły Generalnej 23, odnosząc się do Salezjańskiej Duchowości Młodzieżowej, która w odniesieniu wychowawczym do wiary wyszczególnia kilka podstawowych zadań. Wśród nich należy wymienić:

- pomaganie młodzieży we właściwym dowartościowaniu wymiaru codzienności w życiu;
- pokazanie źródła prawdziwej „radości i optymizmu”;
- wskazanie na środki niezbędne do trwania w „przyjaźni z Chrystusem”;
- rozbudzenie w nich „świadomości wspólnoty kościelnej”;
- wdrażanie postawy „odpowiedzialnej służby”.

Program ten stosowany od lat wzywa wszystkich pracujących w szkołach do otwartego towarzyszenia młodzieży i dzielenia się z nią doświadczeniami prowadzącymi do rozwoju człowieczeństwa na miarę Jezusa Chrystusa¹². Na bazie tych zadań wydaje się koniecznością, aby rozwijać szkolne duszpasterstwo młodzieżowe. Stwierdzenie takie wynika z obserwacji, iż współczesna młodzież w coraz mniejszym stopniu uczęszcza do kościoła, coraz rzadziej przyjmuje sakramenty i wielokrotnie opuszcza lekcję religii w szkole. Obraz ten pokazuje tym samym, że młodzi wymykają się z tzw. formacji religijnej, a w zamian przyjmują bardziej atrakcyjne dla nich ideologie, według których próbują żyć. W tym miejscu należałoby ustosunkować się do duszpasterstwa szkolnego i głosić Ewangelię tam,

P. Wawrzyńczak, *Szkoła katolicka wyrazem misji nauczycielskiej Kościoła*, „Seminare” 13 (1997), s. 207–239; J. Koral, H. Skorowski, *Salezjanie polscy jako nauczyciele akademicy uniwersytetów i akademii*, „Seminare” 14 (1998), s. 172–187; T. Rozmus, *Obecny stan szkolnictwa salezjańskiego w Polsce*, „Seminare” 14 (1998), s. 187–201; B. Stańkowski, *Nauczanie religii w środowisku wielokulturowym. Wyniki badań empirycznych w katolickich szkołach gimnazjalnych w Rzymie*, „Seminare” 20 (2004), s. 411–423; J. Pietrzykowski, *Formy działalności salezjanów w Jaciążku 1928–2003*, „Seminare” 21 (2005), s. 47–61. Na uwagę zasługują również publikacje wydawane staraniem szkół obchodzących swoje jubileusze. Por. *Daj mi dusze, resztę zabierz. Salezjanie w Rumi 1937–1997*, red. Janusz Zdolski, Rumia 1997; *Salezjańskie Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicza w Sokołowie Podlaskim. Dziesięć lat działalności wychowawczej i dydaktycznej (1993–2003)*, red. P. Boczuła, J. Dzierżak, T. Kraska-Iwanowicz, M. Tutak, Sokołów Podlaski 2003; J. Pietrzykowski, *Obecność Salezjanów Inspektorii św. Stanisława Kostki na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1952*, Kutno 1990; *75 lat działalności Salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź–Kraków 1974. Istotną pomocą w prowadzeniu szkół są także dokumenty Zgromadzenia Salezjańskiego: Dykasterium Salezjańskiego Duszpasterstwa Młodzieżowego, *Salezjańskie Duszpasterstwo Młodzieżowe. Podstawowe punkty odniesienia*, Kraków 1999; *Dyrektorium Inspektorii św. Wojciecha*, Łą–Piła 1998; Inspektoriat Salezjański w Pile, *Projekt wychowawczo-duszpasterski*, Piła 1998; Inspektoriat Salezjański we Wrocławiu, *Projekt wychowawczo-duszpasterski*, Wrocław 1998; Inspektoriat Salezjański w Warszawie, *Projekt wychowawczo-duszpasterski*, Warszawa 1998.

¹² Por. Kapituła Generalna 23 Salezjanów Księdza Bosko, Kraków 1990, nr 161–180.

gdzie ta młodzież przebywa. Podstawowym warunkiem jest jednak profesjonalnie przygotowane duszpasterstwo, które potrafi zachwycić młodego człowieka i pokazać mu drogę wiary jako możliwość prawdziwego rozwoju i kroczenia z Chrystusem. Kościół zawsze proponował i proponuje taką drogę, lecz dzisiejsze czasy uwarunkowane szybkimi zmianami społeczno-kulturowymi wymagają ciągłego dostosowywania założeń edukacyjnych.

ZADANIA PROGRAMOWE

W duszpasterstwie salezjańskim ostatnie lata niosą wiele refleksji na temat pracy z młodzieżą. Podkreśla się szczególnie dwumian ewangelizacji–wychowania wymagający zmian w działalności duszpasterskiej. Według wskazań Kapituły Generalnej 26 salezjanów należy pogłębiać związek edukacji i ewangelizacji, aktualizując jednocześnie system prewencyjny w odniesieniu do zmienionych warunków kulturowych. Refleksja ta zachęca do tworzenia i rozwoju specjalnych miejsc dla młodzieży zwanych np. oratoriami, gdzie można z młodymi się spotykać i kształtować ich osobowości. Kolejnym aspektem jest odnowienie wymiaru katechetycznego w „młodym Kościele”¹³ oraz przemyślenie duszpasterstwa szkolnego. Trzeba wreszcie przedstawić ukierunkowania działalności ewangelizacyjnej i wychowawczej na rzecz młodzieży i ich rodzin. Działania te muszą być realizowane przez konkretne osoby, dlatego w naszym rozważaniu zwrócimy uwagę na personel szkół salezjańskich, ich rolę i zadania edukacyjno-pastoralne wynikające z ogólnych założeń szkolnictwa i potrzeb współczesnego społeczeństwa.

Analizując działalność wychowawczo-pastoralną współczesnej szkoły, warto spojrzeć na podstawowe zadania organu prowadzącego, który w dużym stopniu decyduje o kierunku „polityki wychowawczej” w szkołach. Organ ten działa zgodnie z przepisami *Kodeksu prawa kanonicznego*, Konstytucji Towarzystwa Salezjańskiego i prawa oświatowego¹⁴. Jest reprezentowany w osobie inspektora, tj. przełożonego jednostki terytorialnej zwanej inspektorią czy prowincją. Inspektor ma szczególne uprawnienia względem szkół i nauczycieli¹⁵. Pełni swoją funkcję, rozwijając w sposób szczególny zadania edukacyjno-duszpasterskie w placówkach. Poprzez swoje decyzje dąży do rozwoju życia religijnego salezjanów, nauczycieli, uczniów i ich rodzin. Zwraca uwagę na wszelkie zmiany we współczesnym społeczeństwie europejskim. Do nich zaliczymy np. globalizację, eksplodującą stylem opartym na masowym konsumizmie również w edukacji; postęp techniczny w dziedzinach informacji i komunikacji, który ma znaczny wpływ na procesy nauczania i uczenia się; ideologię prywatyzacji w świecie

¹³ Kapituła Generalna 26 Salezjanów Księdza Bosko, *Da mihi animas ceatera tolle*, Dokumenty Kapituły 26, Kraków 2008, s. 33–37.

¹⁴ Por. *Dyrektorium Inspektorii...*, s. 49.

¹⁵ Por. *Konstytucje i Regulaminy Towarzystwa...*, s. 205; *Formacja Salezjanów Księdza Bosko. Zasady i normy*, Warszawa 2004, s. 160–171.

edukacji; społeczeństwo wiedzy, jako przyszły model rozwoju tworzenia bogactwa. Wszystkie te źródła zmian prowadzą do refleksji, jak wychowywać dzisiaj w szkołach katolickich, kiedy polityka oświatowa przecenia pewne rzeczy, nie doceniając innych, np. nauk ścisłych i technologii. Wydaje się, że dzieje się tak z powodu zbyt powierzchownych kwestii obiecujących natychmiastowy sukces i użyteczność. Za mało podkreśla się natomiast to, że w dobie przemian szkoła katolicka może wnieść znaczący wkład w dobro wspólne, jakim jest wychowanie nowego pokolenia. Szkoła analizuje problemy etyczne, które w innych miejscach nie zawsze się pojawiają¹⁶. Widzi się zatem ważne zadanie organu prowadzącego, który programuje, kieruje i kontroluje aspekt edukacyjno-duszpasterski. Inspektor, jako bezpośredni odpowiedzialny, ma wiele różnych zadań, np. nadaje pierwszy statut szkole oraz zatwierdza jego zmiany, powołuje dyrektora szkoły, mając na uwadze wymogi kwalifikacyjne i prawne określone przez przepisy MEN¹⁷. Dokumentuje pełną administrację szkoły i według obowiązujących statutów zatwierdza projekty organizacji placówki i okresowe sprawozdania z działalności dydaktyczno-wychowawczej. Rozpatruje również odwołania od decyzji dyrektora szkoły i daje wytyczne w zakresie dydaktyczno-wychowawczym¹⁸.

Inspektor oprócz zadań organizacyjnych ma również te wypływające z misji pasterskiej. Stara się być dla osób pracujących w szkołach „ojcem” i przyjacielem. Z okazji różnych uroczystości szkolnych jest obecny lub też kontaktuje się z dyrektorami, nauczycielami i całą społecznością szkolną poprzez listy potwierdzające jego zainteresowanie ich pracą duszpastersko-wychowawczą¹⁹.

Przedstawiane zadania nie są związane bezpośrednio z wychowaniem do wiary, ale są one ważne i mają duży wpływ na działalność wychowawczo-pastoralną, np. przedstawianie priorytetów w programach duszpastersko-wychowawczych, które są niezbędne, aby szkoła posiadała charakter katolicki. Wśród nich podkreśla się: promowanie wiedzy uwrażliwiającej młodych na problemy współczesnego świata; wspomaganie młodzieży w dokonaniu syntezy między życiem, wiarą

¹⁶ Por. *Etos współczesnego nauczyciela. Materiały z Sympozjum dla Nauczycieli i Wychowawców Salezjańskich Szkół i Ośrodków Wychowawczych*, red. S. Metrycki, Piła 2006.

¹⁷ Por. Archiwum Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Pile (ArGTSP), Statut Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego im. św. Dominika Savio w Pile, rozdział § 13, pkt 2.

¹⁸ Zob. Archiwum Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego w Pile (ArITSP), Pismo Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy DW.0712–29/06/AG do Inspektora Towarzystwa Salezjańskiego ks. Zbigniewa Łepki informujące o nadzorze pedagogicznym nad gimnazjum salezjańskim działającym na terenie miasta Aleksandrów Kujawski.

¹⁹ Zob. ArITSP, Z. Łepko, List do Dyrektorów, salezjanów, nauczycieli, wychowawców, pracowników i uczniów szkoły salezjańskiej, Piła, 1 września 2006 r.; List do Dyrektorów, współbraci, nauczycieli, wychowawców, pracowników szkoły salezjańskiej z okazji Święta Edukacji Narodowej, Piła, Dzień Edukacji Narodowej 2005 r.; List do Dyrektorów, współbraci, nauczycieli, wychowawców, pracowników szkoły salezjańskiej z okazji zakończenia roku szkolnego, Piła, Czerwiec 2005 r.; List do Dyrektorów, współbraci, nauczycieli, wychowawców, pracowników szkoły salezjańskiej z okazji Świąt Wielkanocnych, Piła, Wielkanoc 2005 r.; List do Dyrektorów, współbraci, nauczycieli, wychowawców, pracowników szkoły salezjańskiej z okazji Świąt Bożego Narodzenia, Piła, Boże Narodzenie 2004 r.

i kulturą, przez otwarcie się na transcendencję i wychowanie do wiary; dawanie pierwszeństwa w procesie wychowawczym najbardziej potrzebującym, przez tworzenie przyjaznej atmosfery i stylu rodzinnego w szkole; umożliwianie używania podstawowych środków komunikacji. Taka atmosfera pozwala dążyć do doskonałości poprzez cztery główne wymiary: dojrzałość ludzką, autentyczne spotkanie z Jezusem Chrystusem, intensywną przynależność do Kościoła i pracy dla niego. Dlatego dąży się do tego, aby szkoła była autentyczną wspólnotą osób młodych, z takimi formami życia w grupie, które pozwalają im czuć się w niej tak dobrze jak we własnym domu. Należy tak prowadzić proces edukacyjno-pastoralny, aby młodzi zauważyli, iż są w centrum zainteresowania, tj. każda inicjatywa powinna być koordynowana i podejmowana z młodzieżą. Poprzez praktyczne działania szkoła pomaga w ukierunkowaniu zawodowym oraz towarzyszy w poszukiwaniu i wyborze własnego powołania. Aby sprostać takim zadaniom, wymagana jest ciągła formacja osób pracujących w ośrodkach oświatowych. Ma ona skupiać się na poziomie osobowym, zawodowym, chrześcijańskim i salezjańskim.

Nad bezpośrednim działaniem szkół i formacją nauczycieli czuwa współpracownik inspektora, tj. delegat ds. szkół i ośrodków salezjańskich. Przynależy on do grona salezjanów zajmujących się duszpasterstwem młodzieżowym. Przewodniczy Komisji Inspektorialnej ds. szkolnictwa, zajmującej się najpotrzebniejszymi sprawami szkół i ośrodków wychowawczych. Weryfikuje programy wychowawcze pod kątem tego, czy są realizowane zgodnie z Programem Formacji sugerowanym przez przełożonego generalnego i Dykasterium Duszpasterstwa Salezjańskiego w Rzymie. Przygotowuje wspólnoty szkolne do wizytacji odbywającej się każdego roku²⁰ i spotyka się z nauczycielami, uczniami i rodzicami²¹. Spotkania te mają duże znaczenie ze względu na możliwość konfrontacji założeń wychowawczo-duszpasterskich z tymi, które realnie się realizuje w codziennej rzeczywistości szkoły. Delegat organizuje także konferencje naukowe i sympozja dla nauczycieli szkół i ośrodków wychowawczych mające na celu doskonalenie zawodowe i pogłębianie znajomości „pedagogiki salezjańskiej”²². Z niej wynika dalszy program dający wytyczne dla komisji ds. szkolnictwa, która jest ciałem doradczym organu prowadzącego szkoły²³. Aby szkoła miała swój wymiar katolicki i salezjański, pamięta się o wierności nauczaniu Kościoła. Podkreśla się chrześcijańskie świadectwo każdej osoby i całej wspólnoty wychowawczo-duszpasterskiej, które jest nieocenionym

²⁰ Por. *Dokumenty Końcowe IX Kapituły Inspektorialnej*, Ląd n. Wartą 10–14 IV 2007 r., Piła 2007, pkt. 223, s. 71.

²¹ Por. Archiwum Inspektorialnego Biura ds. Szkół i Ośrodków Wychowawczych Prowincji pw. Św. Wojciecha w Pile (ArIBSOWP), Działalność Kierownika Biura ds. Szkół i Ośrodków Wychowawczych, *Zadania i rola delegata inspektorialnego ds. szkolnictwa ks. Stefana Metryckiego w drugim semestrze 2005/2006 roku*.

²² Por. Kalendarium Inspektorialne, „Kontakt. Pismo Salezjańskiego Ruchu Młodzieżowego” 3 (2006), s. 16.

²³ Por. S. Metrycki, *Spotkanie dyrektorów szkół*, „Kronika Inspektorialna” 9–10 (2005), s. 23; www.salezjanie.pila.pl – „Plenarne zebranie dyrektorów i wicedyrektorów szkół”.

dobrem w ewangelizacji na różnych etapach rozwoju młodzieży. Kładzie się duży nacisk na nauczanie religii proponującej otwartą wizję doktryny chrześcijańskiej, ułatwiającej jednoznaczne nauczanie i pobudzanie do dodatkowego wychowania do wiary wewnątrz społeczeństwa chrześcijańskiego²⁴.

W tym celu powstaje wiele dokumentów przedstawiających propozycję wychowawczo-duszpasterską mającą perspektywę ewangelizacji i stanowiącą źródło działań edukacyjnych. Według założeń duszpasterstwa młodzieżowego w szkole należy zwracać uwagę na formację wewnętrzną człowieka prowadzącą do pełnego przeżywania swego powołania, wyzwalać w nim jednocześnie twórcze zdolności. Działalność dydaktyczną natomiast należy opierać na koncepcji osoby ludzkiej, która rozwija świadomość przez szukanie prawdy, odpowiedzialności, wolności i dobra. Uznając godność osoby, dąży się w wychowaniu do solidarności i zjednoczenia z ludźmi, biorąc odpowiedzialność za historię w duchu sprawiedliwości i pokoju²⁵. Aspekt kulturowy konfrontuje się z doświadczeniami i sytuacjami przeżywanymi przez współczesną młodzież.

Organ prowadzący dba również o współzawodnictwo sportowe pomiędzy szkołami i organizuje różnego typu zawody, np.: pływackie, lekkoatletyczne, piłkarskie, siatkówki, tenisa stołowego itp. Sport w życiu młodzieży ma bowiem, wymiar istotny, zarówno tworzy klimat zdrowego współzawodnictwa, jak i pozwala uczyć się przyjaźni również na boisku sportowym, kształtując jednocześnie młodzieńcze charaktery.

W działalności duszpastersko-edukacyjnej ważnym aspektem jest współpraca z rodzicami. Dla nich organizowane są spotkania na poziomie regionalnym i lokalnym. Mają one na celu przekazanie rodzicom treści i założeń działalności wychowawczo-duszpasterskiej stosowanej w szkolnictwie²⁶. Spotkania takie tworzą jednocześnie jedność duchową szczególnie w czasie organizowanych spotkań religijnych, np. rekolekcji wielkopostnych czy adwentowych.

ZADANIA ORGANIZACYJNO-WYCHOWAWCZE

W środowisku szkolnym za całokształt pracy dydaktyczno-wychowawczej odpowiada dyrektor. Najczęściej jest nim kapłan – salezjanin, posiadający odpowiednie przygotowanie organizacyjno-metodyczne²⁷. Głównie zajmuje się on kwestiami organizacyjnymi szkoły, a także angażuje się w nauczanie młodzieży.

²⁴ Por. ArITSP, Protokół ze spotkania plenarnego Dyrektorów Szkół i Ośrodków Wychowawczych Inspektorii św. Wojciecha w Pile dnia 8.10.2004 r.; ArITSP, S. Metrycki, List do dyrektorów szkół salezjańskich na zakończenie roku szkolnego 2005, Piła, L.dz. 6/2005.

²⁵ Por. Dykasterium Salezjańskiego Duszpasterstwa Młodzieżowego, *Salezjańskie Duszpasterstwo Młodzieżowe* ..., s. 73, 74.

²⁶ Por. Kalendarium..., s. 16.

²⁷ Por. Archiwum Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu (ArGTST), Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, art. 36 ust. 1; A. J. Fazlagić, *Marketingowe zarządzanie szkołą*, Warszawa 2003.

Przedmiotem nauczaniem przez salezjanów jest z zasady religia, choć zdarzają się placówki, gdzie dyrektor uczy innego przedmiotu²⁸. Jako bezpośredni przełożony zobowiązany jest zwracać uwagę na przemiany kulturowe i konsekwencje z nimi związane. Wśród tych przemian możemy wymienić choćby relatywizację wartości moralnych, globalizację²⁹ oraz rozpad więzi rodzinnych, co niesie z sobą niepokojące rezultaty w pracy wychowawczo-pastoralnej. Dlatego tworzy się plany rozwojowe ściśle związane z potrzebami i wymogami ministerialnymi, zakonnymi oraz środowiska lokalnego. Obejmują one co najmniej 2 lata działalności placówki.

Istotnym zadaniem jest tworzenie właściwej atmosfery oraz zachęcanie nauczycieli do działań innowacyjnych, poszukujących skutecznych koncepcji dydaktyczno-wychowawczych³⁰. Opracowuje się i analizuje bieżącą działalność szkolną, zwracając uwagę na zasady systemu wychowawczego św. Jana Bosko, udzielając nauczycielom instruktażu pedagogicznego³¹. Zgodnie z założeniami pedagogiki salezjańskiej osoba dyrektora ukazuje postać ewangelicznego „Dobrego Pasterza”³² charakteryzującego się dobrocią, miłością, radością i pogodnym podejściem do człowieka. Ważnym zadaniem jest troska, aby nauczyciele i uczniowie otrzymywali pełne przygotowanie chrześcijańskie, intelektualne i kulturowe. W myśl programu wychowawczego szkoła ma koordynować i czuwać nad działaniami wychowawczymi domu, Kościoła oraz środowiska rówieśniczego³³. Zdarza się, że dyrektor

²⁸ Por. ArISTP, Lista dyrektorów szkół. Według wybranej listy możemy przedstawić kilku dyrektorów placówek i ich przygotowanie do spełniania tej funkcji. Na początku należy zaznaczyć, iż podstawowym wymogiem jest posiadanie przygotowania pedagogicznego: Liceum Ogólnokształcące w Aleksandrowie – dyr. ks. Roman Jachimowicz (teologia i historia); Collegium Salesianum w Bydgoszczy – dyr. ks. Stefan Makuracki (teologia i pedagogika); Szkoła Podstawowa Towarzystwa Salezjańskiego w Pile – dyr. ks. Krzysztof Nestoruk (teologia i historia); Liceum Ogólnokształcące Towarzystwa Salezjańskiego w Pile – dyr. ks. Jerzy Worek (teologia i psychologia); Salezjańskie Liceum Ogólnokształcące w Koninie – dyr. ks. dr Marek Woś (teologia i doktorat z socjologii); Salezjańska Szkoła Organowa w Szczecinie – dyr. ks. dr Maciej Szczepankiewicz (teologia i doktorat z muzykologii).

²⁹ W ciągu ostatnich lat da się zauważyć szerszą współpracę szkół salezjańskich w Europie. Współpraca ta odnosi się do wspólnych spotkań mających na celu ujednolicanie i dzielenie się doświadczeniami pracy pedagogicznej w „globalnej wiosce”, w jakiej żyjemy. Przykładowym spotkaniem już wspomnianym był II Europejski Kongres Szkolnictwa Salezjańskiego w Krakowie w 2005 r. Do tego należy dodać liczne wymiany uczniów pomiędzy szkołami europejskimi. Z zebranych materiałów wynika, że większość szkół salezjańskich utrzymuje takie kontakty przede wszystkim ze szkołami będącymi w Uni Europejskiej. W naszych badaniach podamy jedynie przykładowe programy. Por. Program wymiany międzyszkolnej Liceum i Gimnazjum w Rumi ze szkołą Gimnazjum w Tettnag (Niemcy) w 2003 i 2004 r.; Program wycieczki szkolnej do Włoch Gimnazjum i Liceum salezjańskiego w Pile w latach 2004–2008.

³⁰ Por. ArGTST, Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, art. 39.

³¹ Por. Archiwum Katolickiej Szkoły Podstawowej Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu (ArKSPTST), Szkolny system hospitacyjny w Katolickiej Szkole Podstawowej Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu.

³² *Konstytucje i Regulaminy Towarzystwa św. Franciszka Salezego...*, art. 11, s. 33.

³³ Por. Archiwum Szkoły Podstawowej Towarzystwa Salezjańskiego w Bydgoszczy (ArSPTSB), *Program Wychowawczy Szkoły Podstawowej Towarzystwa Salezjańskiego w Bydgoszczy 2004* (Dokument ten stanowi załącznik nr I do Statutu Szkoły), rozdz. I: *Cel naczelný wychowania*.

kontaktuje się z rodzicami uczniów przez comiesięczne „Listy do rodziców”, w których znajdują się bieżące informacje o działaniach szkoły, nowe projekty duszpastersko-wychowawcze oraz spostrzeżenia istotne w procesie wychowawczym³⁴. Przedstawiając zadania wychowawczo-duszpasterskie dyrektora, warto odwołać się do opinii zamieszczonej w literaturze. Podaje się przykład dyrektora salezjanina, którego utożsamia się z: „[...] kapłanem, pedagogiem, teologiem, elektronikiem, fotografem, sportowcem, miłośnikiem roślin, budowniczym nowej szkoły itd.”³⁵. Wydaje się, że taka charakterystyka jest zbliżona do ogólnego wzorca, który nie ogranicza się do wypełniania standardowych obowiązków organizacyjno-wychowawczych, ale wychodzi poza utrwalone stereotypy. Ukazując zadania edukacyjne osób, chcemy podkreślić przede wszystkim to, że działalność szkoły opiera się na personelu odpowiedzialnym za różne sektory pracy wychowawczej, która ma wymiar duszpasterski, organizacyjny, pedagogiczny, menedżerski i katolicki w rozwijającej się rzeczywistości „europejskiej”.

ZADANIA DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE

W szkolnictwie zadania dydaktyczne są nie mniej ważne od wychowawczych. Można powiedzieć, że działalność każdej szkoły „podróżuje” na dwóch torach, którymi są kształcenie i wychowanie. W kształceniu dużą rolę odgrywa dydaktyka, czyli odpowiedni przekaz wiadomości i wiedzy, jaką przewidują programy nauczania i wychowania. Dydaktyka jest jedną z podstawowych nauk pedagogicznych, służącą również wychowywaniu i wspieraniu osobowości ucznia³⁶. Szkoły, aby osiągać dobre wyniki w kształceniu, stawiają sobie wysoko poprzeczkę. Czasami zadanie to urasta do rangi najważniejszego celu w poszczególnych placówkach. Powodem takiego myślenia jest ukierunkowywanie się na osiągnięcia mające swój wymiar w zewnętrznych wynikach i tzw. rankingach. Wysoka pozycja szkoły gwarantuje przyływ nowych uczniów, prestiż i ogólne poczucie wartości całej wspólnoty szkolnej. Tą pracą w szkołach salezjańskich najczęściej zajmują się świeccy wicedyrektorzy. Jest prawdą, że kształcenie poszerza kulturę osobowości, dlatego jest ono jedną z form duszpasterstwa, bowiem nie ogranicza się do przekazu jałowej wiedzy podręcznikowej, ale jest połączone z życiem i świadectwem chrześcijańskim nauczycieli. W sektorze dydaktyczno-wychowawczym przygotowuje się również dokumenty programowo-organizacyjne szkoły, roczne plany pracy, tygodniowe rozkłady zajęć oraz kalendarz szkolny, itp. Czynności te wymagają dobrego przygotowania z zakresu prawa oświatowego, dokumentów kuratorskich i kościelnych. Są to zadania tak samo ważne jak bezpośredni kontakt z wychowankiem. Od przygotowanych programów zależy w znacznym stopniu proces wychowawczy, dydaktyczny i pastoralny.

³⁴ ArITSP, Ks. Stanisław Skopiak, Listy do rodziców z Liceum Ogólnokształcącego w Pile, z dn. 10 VI 1996 r.; 20 VII 1996; 27 IX 1996 r.; 30 IX 1998 r.

³⁵ A. Majewska, *Szkoła Salezjańska w dobie rozwoju...*, s. 292.

³⁶ Por. F. Bereźnicki, *Podstawy dydaktyki*, Kraków 2004, s. 17.

Wśród innych zadań szkoły jest zadbanie o zdrowie wychowanków. Mamy tu na myśli ogólną współpracę z ośrodkami opieki zdrowotnej, ale również z poradniami wychowawczymi, psychologicznymi. Kontakt z wyspecjalizowanymi placówkami jest ważny z punktu widzenia rozwojowego szkoły, zespołu pedagogicznego i młodzieży. Na rozwój pracy dydaktyczno-wychowawczej ma także wpływ nadzór pedagogiczny i merytoryczny dyrekcji, organu prowadzącego placówkę oraz organu ją nadzorującego. Nadzór ten analizuje realizację podstawy programowej i sposób pracy wychowawczej. Na tym etapie sugerowane jest nowoczesne nauczanie oparte na najnowszych badaniach. Wskazówki dotyczą motywowania ucznia, indywidualizacji nauczania, stosowania metod, technik i środków dydaktycznych³⁷. Wszystkie te formy mówią jednocześnie o potrzebach uczących się, które wynikają z poznawania uczniów, ich rodzin i środowiska³⁸. Na bazie tych informacji szkoła decyduje się na modyfikowanie bieżących zadań procesu dydaktyczno-wychowawczego, który po analizie pozwala lepiej spełniać rolę formacyjną i pomaga w relacjach nauczycieli i uczniów³⁹.

ZADANIA WYCHOWAWCZO-PASTORALNE

Szkoły katolickie pełnią funkcję edukacyjno-pastoralną i kulturotwórczą w oparciu o światopogląd chrześcijański. Podstawowym zadaniem jest zapewnienie uczniom możliwości wszechstronnego rozwoju moralno-etycznego, emocjonalnego i duchowego, poprzez realizację wartości chrześcijańskich. Dlatego też celem działalności takich placówek jest możliwie najpełniejsze przygotowanie uczniów do podjęcia zadań czekających ich w życiu obywatelskim, społecznym i rodzinnym.

W kwestii zadań wychowawczo-duszpasterskich największą rolę w placówkach salezjańskich ma wicedyrektor ds. wychowawczych. Jest on księdzem salezjaninem. O postaci tej wspominają statuty poszczególnych ośrodków oświatowych. Głównym celem jego pracy jest koordynowanie działalności duszpastersko-wychowawczej z wychowawcami klas, pedagogiem szkolnym, wicedyrektorem ds. dydaktycznych, jak również rodzicami oraz środowiskiem i Kościołem lokalnym. Koordynacja pomaga uczniom we wszechstronnym rozwoju osobowości z uwzględnieniem indywidualnych zainteresowań i predyspozycji psychofizycznych⁴⁰. Szkoli i zapoznaje nauczycieli z celami duszpastersko-wychowawczymi,

³⁷ Por. Archiwum Szkół Salezjańskich w Szczecinie (ArSSz), Hospitacje diagnozujące w II semestrze roku szkolnego 2006/2007 w Szkołach Salezjańskich w Szczecinie.

³⁸ Por. G. Petty, *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Gdańsk 2005, s. 36–44.

³⁹ Por. ArGTSP, Zakres zadań, uprawnień i odpowiedzialności pani mgr Julity Zalewskiej wicedyrektora ds. dydaktycznych Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Pile.

⁴⁰ Por. Archiwum Salezjańskiego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tarnowskich Górach (ArSOSWTG), *Program wychowawczy Salezjańskiego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tarnowskich Górach*. Programy wychowawcze posiadają wszystkie szkoły, generalnie są one treścią

jakie stawia sobie szkoła. Wśród nich możemy wyróżnić: wychowanie do wiary i osobistej więzi z Bogiem; wychowanie do krytycznej oceny siebie i umiejętności pracy nad sobą; wychowanie do wartości ewangelicznych; wychowanie do odpowiedzialności za własne życie i rozwój; wychowanie do szacunku dla wartości intelektualnych i krytycznego spojrzenia na rzeczywistość; wychowanie do wspólnoty, do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym, do podejmowania zadań, odpowiedzialności w rodzinie, społeczności lokalnej, w Kościele, ojczyźnie i świecie⁴¹. W zespołach wychowawców klas i w tzw. Stałych Komisjach Przedmiotowych Rady Pedagogicznej analizuje się i studiuje sytuację wychowawczą środowiska, w którym uczestniczy się przez różnego rodzaju aktywności kulturalno-wychowawcze, np. przez organizowanie zajęć zarówno dla uczniów szkoły, jak i dla młodzieży z pobliskich osiedli czy okolic⁴². Szkoły salezjańskie dbają bardzo mocno o bezpieczeństwo w placówce, pozostawiając młodzieży swobodny margines własnej działalności. W ramach zajęć profilaktycznych organizuje się różnorakie specjalistyczne szkolenia, np. z reprezentantami straży pożarnej, straży miejskiej, policji, wymiaru sprawiedliwości czy władz administracyjnych i porządkowych. Uwrażliwiają one nauczycieli i uczniów na aspekt bezpieczeństwa, podkreślając systematyczny monitoring i czynną asystencję wychowawców wśród uczniów podczas przerw i lekcji⁴³. W celu usprawniania pracy wychowawczo-duszpasterskiej przeprowadza się spotkania z całą wspólnotą wychowawczą⁴⁴. Na bazie doświadczeń i analiz pracy wychowawczej w szkole sporządza się sprawozdania dotyczące aspektu wychowania katolickiego, a wnioski są przedstawiane Radzie Pedagogicznej, Radzie Rodziców i wszystkim uczniom⁴⁵.

Praca wychowawczo-duszpasterska to również studiowanie, analiza i weryfikacja potrzeb uczniów, dlatego wiele czasu poświęca się na rozmowy z wychowankami. Przygotowuje się z nimi celebracje liturgiczne z okazji uroczystości szkolnych i państwowych. Opiekuje się grupami religijnymi, np. ministrantami w szkole, Żywym Różańcem, harcerzami, scholą, kołem Caritas, ewangelizacyj-

zbliżone do siebie. Niestety nie został jednak opracowany dotychczas jeden wzorcowy program, na którym bazowałyby wszystkie szkoły salezjańskie w Polsce. Dla celów niniejszego artykułu posłużymy się niektórymi programami np. ze szkół w Toruniu, Bydgoszczy, Szczecina, Wrocławia, Świętochłowic, Oświęcimia czy Piły.

⁴¹ Por. ArGTST, *Program wychowawczy Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu, II. Postanowienia szczegółowe*, pkt. 4.

⁴² Por. ArGTSP, *Projekt dydaktyczno-wychowawczy Gimnazjum Salezjańskiego w Pile na rok szkolny 2004/2005*, pkt. 12, *Stale Komisje przedmiotowe Rady Pedagogicznej*, s. 6.

⁴³ Por. ArGTST, *Protokół z działalności dydaktyczno-wychowawczej wicedyrektora ds. wychowawczych ks. Mirosława Wierzbickiego SDB w Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu w I semestrze roku szkolnego 2007/8*, s. 2, 3.

⁴⁴ Por. ArGTST i KSPST, *Zeszyt kontaktu z rodzicami, nauczycielami i uczniami Katolickiej Szkoły Podstawowej i Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu*.

⁴⁵ Por. Archiwum Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Szczecinie (dalej cyt. ArGTSSz), *Sprawozdanie z opieki i wychowania w Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Szczecinie – I semestr roku szkolnego 2006/2007*.

nymi grupami młodzieżowymi, itp. Kapłani w szkole posługują w sakramencie pokuty i kierownictwie duchowym. Aspekt duchowy jest w szkołach katolickich uważany za najbardziej istotny w procesie wychowania do wiary⁴⁶. W duszpaństwie szkolnym kładzie się znaczny nacisk na odpowiednie przeżywanie rekolekcji adwentowych, wielkopostnych oraz tzw. triduów przygotowawczych do ważniejszych uroczystości religijnych przeżywanych w szkole. Spotkania modlitewno-formacyjne muszą być dobrze przygotowane, aby przynosiły oczekiwane owoce w życiu duchowym młodzieży. W Adwencie jeden dzień, a w Wielkim Poście trzy dni poświęcone na rozwój duchowy niosą z sobą postawy bojaźni Bożej czy trwałego rozbudzenia życia w przyjaźni z Bogiem. Najczęściej dni te programowane są tuż przed uroczystościami, po to aby stawały się jednocześnie bezpośrednim przygotowaniem do Bożego Narodzenia, Wielkanocy i innych świąt. W zadaniach wychowawczych należy podkreślić znaczenie szkolnych uroczystości religijnych, tj. wspólnej wigilii, wspomnienia liturgicznego ks. Jana Bosko, św. Dominika Savio czy Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych. Są to główne uroczystości wynikające z tradycji salezjańskiej. Niosą one swoiste myśli wychowawcze, które pomagają młodzieży wzrastać w wymiarze antropologicznym i duchowym⁴⁷. Wymiar ten ubogacają różnorakie imprezy kulturalno-duchowe, jak pielgrzymki szkolne, wyjścia do kina na filmy religijno-patriotyczne, do teatru, opery czy muzeum. Uważa się bowiem, że personalistyczna koncepcja człowieka otwierająca się na wymiar duchowy w sposób istotny rzutuje na cały przebieg procesu wychowania. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż wykorzystanie wolnego czasu wśród młodzieży jest ważnym wyzwaniem dla każdej szkoły.

Z badań Bogdana Stańkowskiego wynika, że młodzież generalnie dysponuje własnym wolnym czasem. Wśród niej 61 proc. uczniów deklaruje, iż w ciągu dnia ma od 2 do 5 godzin czasu wolnego. Wtedy przebywają przede wszystkim ze swoimi przyjaciółmi (77 proc. badanych) lub oglądają telewizję czy słuchają muzyki (63,6 proc.). Dość duża liczba uczniów spędza swój wolny czas w domu, rozwija swoje hobby czy też uprawia sport (odpowiednio: 40,9, 38,6, 36,3 proc.). Blisko 32 proc. badanych czyta książki, codzienne gazety, a ponad jedna piąta młodzieży chętnie używa komputera do swych gier czy nawigacji internetowych. Do dyskoteki uczęszcza niecałe 16 proc. badanych. Dalszym zainteresowaniem cieszą się takie zajęcia, jak: udzielanie się społecznie, pójście do kina czy na widowisko sportowe (każde po 13 proc.). Uczniowie zdecydowanie zaprzeczają, jakoby nie mieli własnej koncepcji spędzenia wolnego czasu⁴⁸.

⁴⁶ Por. ArGTST, *Protokół z działalności dydaktyczno-wychowawczej wicedyrektora ds. wychowawczych*, s. 2.

⁴⁷ Por. Archiwum Liceum Ogólnokształcącego Towarzystwa Salezjańskiego im. św. Jana Bosko w Pile (ArLOTSP), Liceum Ogólnokształcące Towarzystwa Salezjańskiego im. św. Jana Bosko w Pile, rok szkolny 2004/2005, *Projekt dydaktyczno-wychowawczy – Organizacja roku szkolnego*.

⁴⁸ Por. B. Stańkowski, *Zachowania ryzykowne młodzieży. Formy prewencji w szkole salezjańskiej w świetle badań ankietowych*, „Seminare” 21 (2005), s. 558, 559.

Odnosząc się do przedstawionych badań i systemu zapobiegawczego, szkoła stwarza korzystne warunki do rozwoju np. fizycznego przez promocję sportu jako jednej z metod wychowania młodzieży. W miarę możliwości w placówkach zakłada się Salezjańską Organizację Sportową (SALOS). Z jej inicjatywy organizuje się wiele imprez sportowych na szczeblu regionalnym, ogólnopolskim i europejskim. Władze tej organizacji wspomagają nauczycieli i szkoły salezjańskie przez organizowane sympozja i konferencje naukowe dotyczące wychowywania przez sport. Według założeń statutowych SALOS działa wśród młodzieży i dzieci biednych, zaniedbanych, pochodzących z rodzin niewydolnych wychowawczo. Jest ona inspirowana kulturą chrześcijańską oraz bogactwem salezjańskiej tradycji edukacyjnej. Jako zadanie stawia sobie krzewienie humanistycznych i personalistycznych wartości sportu z jego naczelnymi wartościami: pokojem, wolnością, prawdą, dobrem, sprawiedliwością, miłością, tolerancją, przyjaźnią, szacunkiem i poszanowaniem godności osoby. Propaguje i umacnia chrześcijańskie wzory współzawodnictwa w sporcie i poza nim. Współdziała z innymi jednostkami SALOS i realizuje zadania zlecone przez władze SALOS RP. Upowszechnia kulturę fizyczną i turystykę, podnoszenie sprawności fizycznej i stanu zdrowia dzieci i młodzieży. Czyni to przez organizowanie rekreacji, turystyki, imprez sportowych, obozów, szkoleń i kursów w zakresie kultury fizycznej. Działa na rzecz ochrony środowiska naturalnego i zapobiega rozwojowi patologii społecznych. Współdziała z władzami państwowymi, samorządowymi, oświatowymi, pomocowymi, fundacjami, stowarzyszeniami i związkami sportowymi oraz innymi organizacjami społecznymi i utrzymuje kontakty z organizacjami sportowymi w kraju i za granicą⁴⁹.

W systemie prewencyjnym bardzo dużo miejsca poświęca się problematyce nazywanej „asystencją”. W terminologii salezjańskiej jest to ciągła obecność wychowawcy wśród wychowanków. Warto podkreślić, że nie należy jej utożsamiać z nadzorem czy pilnowaniem, choć ten aspekt też jest obecny. Dla Jana Bosko jednym z największych błędów, jakie mógł popełnić pedagog, było pozostawienie wychowanków bez opieki. Zadaniem wychowawców jest zatem takie zorganizowanie zajęć, by młodzi nie mieli czasu się nudzić oraz nie musieli spędzać go z dala od wychowawcy. Dlatego powinien on wcześniej zaplanować gry i zabawy, przewidzieć czas na takie zajęcia, a nawet zgodnie z zapobieganiem różnym nieprzewidzianym niespodziankom przygotować tzw. wariant rezerwowy. Odnosząc się do tego aspektu, szuka się takich rozwiązań architektonicznych w projektowaniu budynków, aby nie sprzyjały wyszukiwaniu miejsc poza oddziaływaniem wychowawcy. Takie podejście wymaga od nauczycieli dużego zaangażowania i poświęcenia czasu. Z trudności tych zdawał sobie sprawę także ksiądz Bosko. Uważał jednak, że zaniechanie takiego sposobu postępowania jest sprowadzeniem wychowania do systemu kar, które mogą wykształcić określone nawyki, ale nie

⁴⁹ Por. *Wychowanie przez sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993; Statut Stowarzyszenia Lokalnego Salezjańskiej Organizacji Sportowej w Pile, art. 2: *Cele i sposoby działalności*.

przyczyniają się do rozwoju osobowościowego i duchowego wychowanków. We współczesnych szkołach spotyka się w gablotach plan asystencji, nad którym czuwa wicedyrektor ds. wychowawczych⁵⁰.

Duszpasterstwo szkolne opiera się również na codziennej modlitwie wszystkich uczniów, nauczycieli i pracowników szkoły. W terminologii szkół salezjańskich te spotkania modlitewne nazywa się „słówkami na dzień dobry”⁵¹. Podczas nich oprócz modlitw katechizmowych wśród młodzieży krzewi się kulturę biblijną, historię i naukę społeczną Kościoła oraz duchowość, np. przez ukazywanie życiorysów świętych.

Oferta edukacyjno-pastoralna wpisuje się środowisko lokalne. Wielu nauczycieli i uczniów reprezentuje szkołę na uroczystościach religijnych i państwowych, organizuje ciekawe imprezy, przedstawienia teatralne czy koncerty charytatywne⁵². Szkoła aktywnie współpracuje z biskupem diecezjalnym i Wydziałem Katechetycznym kurii diecezjalnej np. w programowaniu spotkań formacyjnych.

W pracy na rzecz młodzieży angażuje się równocześnie Wspólnota Wychowawczo-Duszpasterska, którą stanowią salezianie, nauczyciele świeccy, rodzice i uczniowie. Wspólnie dążą do realizacji programu wychowawczo-duszpasterskiego⁵³. Starają się wspólnie rozwijać i sukcesywnie pogłębiać tematykę: „Wychowywać ewangelizując”, „Ewangelizować w szkołach i w ramach programów edukacyjnych” oraz analizować „Czynniki ewangelizacji”.

Reasumując, możemy wymienić kilka podstawowych punktów odniesienia opracowywanych przez salezjańskie grupy robocze w Polsce i Europie. Punkty te są konkretnym wyzwaniem dla całej społeczności szkół salezjańskich, mających swój wymiar w: ciągłej kontynuacji studiów i wysiłków w celu uczynienia wychowania i ewangelizacji „jednym ruchem”; szkoła ma być ewangelizacyjna (inspirowana Ewangelią i zaangażowaniem we wspólnocie Kościoła); w programie wychowawczym mają być połączone elementy wychowawcze i pastoralne; wspólnota wychowawczo-duszpasterska musi być punktem odniesienia we

⁵⁰ Por. ArLOTSP, Zakres zadań, uprawnień i odpowiedzialności pani mgr Katarzyny Grus-Matyła wicedyrektora ds. dydaktycznych Liceum Salezjańskiego w Pile.

⁵¹ ArGTST, Program „Słówek dla nauczycieli” w miesiącach od września 2005 do czerwca 2006, Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego w Toruniu.

⁵² O uczestnictwie wicedyrektorów szkół salezjańskich świadczą chociażby wielokrotne pisemne podziękowania za zaangażowanie się w inicjatywy proponowane przez środowisko lokalne: Podziękowanie za wspieranie Ogniska Muzycznego „Presto” w Rumi; Podziękowanie Burmistrza Miasta Rumi dla wicedyrektora szkół salezjańskich za zaangażowanie się w działalność na rzecz rumskiej społeczności; Podziękowanie za opracowanie i wygłoszenie referatu podczas Ogólnopolskiej Konferencji „Prymas Polski August Hlond w służbie Bogu i Ojczyźnie” mającej miejsce w Gdańsku w 2003 r.

⁵³ Por. *Dyrektorium Inspektorialne*, s. 53, pkt. 232 i 233. Przedstawiciele do Rady Wspólnoty Wychowawczo-Duszpasterskiej wybierają: salezianie, nauczyciele na posiedzeniu Rady Pedagogicznej, rodzice podczas zebrania Rady Rodziców, uczniowie natomiast wybierani są podczas spotkania samorządu szkolnego.

współodpowiedzialności i formacji; znaczenie osoby wierzącego wychowawcy jako „pośrednika ewangelizacji”.

ZAKOŃCZENIE

Zadania edukacyjno-pastoralne w szkołach katolickich prowokują refleksję o współczesnym społeczeństwie, bowiem zmiana sytuacji społeczno-politycznej pozwoliła Kościołowi w Polsce na otwieranie nowych placówek szkolno-wychowawczych. Ta rzeczywistość stworzyła kierunki odnowy i przebudowy szkolnictwa oraz postawiła wyzwania organom prowadzącym szkoły katolickie. Wyzwania te inspirują do odnowienia spojrzenia na szkołę XXI wieku, pod kątem organizacji, kształcenia, profesjonalności wychowania i ewangelizacji.

Dzisiejsza szkoła odkrywa przed sobą ważne zadania. Wśród nich możemy wymienić wychowywanie i uczenie uczniów mądrości i dyscypliny, która sprzyja procesom dydaktycznym i promuje dojrzałość osobową. Dla takiego rozwoju potrzebny jest spójny kontekst wychowania ku wartościom, które są swoistym antidotum profilaktycznym w zapobieganiu trudnościom wychowawczym i nagannym zachowaniom. W szkole koniecznie potrzebny jest czytelny i dobrze opracowany regulamin i program wychowawczy mający odniesienie do tradycji chrześcijańskiej wypływającej z Ewangelii. Wychowawcy zobowiązani są do przestrzegania ich, dając świadectwo życia chrześcijańskiego.

Cele edukacyjne osiąga się przez animowanie i koordynowanie pracy wychowawczo-duszpasterskiej oraz kierowanie nią, podkreślając indywidualne podejście w relacjach wychowawczych. Włącza się w życie młodzieży przez udział w jej zainteresowaniach, popierając inicjatywy wykorzystania wolnego czasu. Podkreśla się proces dojrzewania i przygotowania do podjęcia wartości życia rodzinnego.

Zadania pastoralne mają ukazywać prawdę o człowieku, pokazując m.in. współczesną iluzję indywidualistycznego szczęścia. Wychowanie w duchu chrześcijańskim ma prowadzić do zrozumienia słowa „tolerancja”, a nie absolutyzowania go ponad miłość i prawdę ewangeliczną, która pokazuje dzisiejszy relatywizm moralny i nihilizm wartości jako pustkę aksjologiczną, prowadzącą do ucieczki od rzeczywistości i od logicznego myślenia o człowieku. Takie myślenie i szukanie szczęścia bez wysiłku, bez autorytetów, bez dyscypliny, nie prowadzi do prawdziwego szczęścia i radości.

Wiedząc, jakie oblicze może mieć współczesne szkolnictwo publiczne, ale również katolickie niepubliczne, zdecydowanie należy kształtować młodzież do zdolności realistycznego myślenia, dojrzałości emocjonalnej i umiejętności budowania więzi międzyosobowych oraz odkrywania norm moralnych. Szkoła katolicka ma wychować i kształcić uczniów, by coraz lepiej rozumieli oraz by coraz dojrzej kochali siebie i innych. W tym procesie bardzo istotną rolę mają organy prowadzące szkoły i wszyscy wychowawcy ukazujący w swojej codziennej pracy istotę dojrzałej miłości, realizującej się w trosce o dobro młodych ludzi. W ten

sposób mogą zademonstrować konieczność poznania siebie i innych, by wiedzieć, jak nieść dobro w dzisiejszym świecie. Nauczyciele, duszpasterze i osoby odpowiedzialne za wychowanie we współczesnej szkole winni posługiwać się językiem zrozumiałym dla wychowanków, jednoznacznym, konkretnym i egzystencjalnym. Używając takiego języka, prowadzą młodzież do aspiracji i odwoływania się do ideałów przynoszących nadzieję i wiarę. W zadaniach i rolach wychowawczych szkoły zauważa się zatem akcentowanie wartości ideowych, moralnych, etycznych i społecznych umożliwiających świadomy i właściwy wybór celów i dróg życiowych.

**PASTORAL-EDUCATIONAL TASK
IN CONTEMPORARY CATHOLIC SCHOOL
ON THE MODEL OF SALESIAN SCHOOL**

Summary

This article talks about an educational and pastoral tasks in Catholic schools on the example of the Salesian education. These tasks are assigned to specific individuals who run schools and form their Catholic character. The school is in fact for all – teachers and students – a community of generations, a great educational family in which every young person meets with respect, regardless of their ability and intellectual capacity. Therefore we analyze the current social situation of young people and education, in order to show that the tasks arising from the ministerial, Church documents and the needs of the environment require continuous evaluation and adaptation to current conditions of national, youth, family and school development.

Słowa kluczowe: pedagogika religii, pedagogika salezjańska, szkoła, szkoła katolicka

Keywords: catholic school, religious pedagogy, salesian pedagogy, school